

Kontrastivní srovnávání právní terminologie na příkladech z vícejazyčné databáze právních termínů LegTerm

Kateřina Hodková – Jana Pešková – Ivo Petru – Jan Radimský

Ústav romanistiky, Filozofická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
hodkok01@ff.jcu.cz
peskova@ff.jcu.cz
petru@ff.jcu.cz
radimsky@ff.jcu.cz

Klíčové slová: terminologie, translologie, právní termíny, právní koncepty, LegTerm, onomaziologie
Keywords: terminology, traductology, legal terms, legal concepts, LegTerm, onomasiology

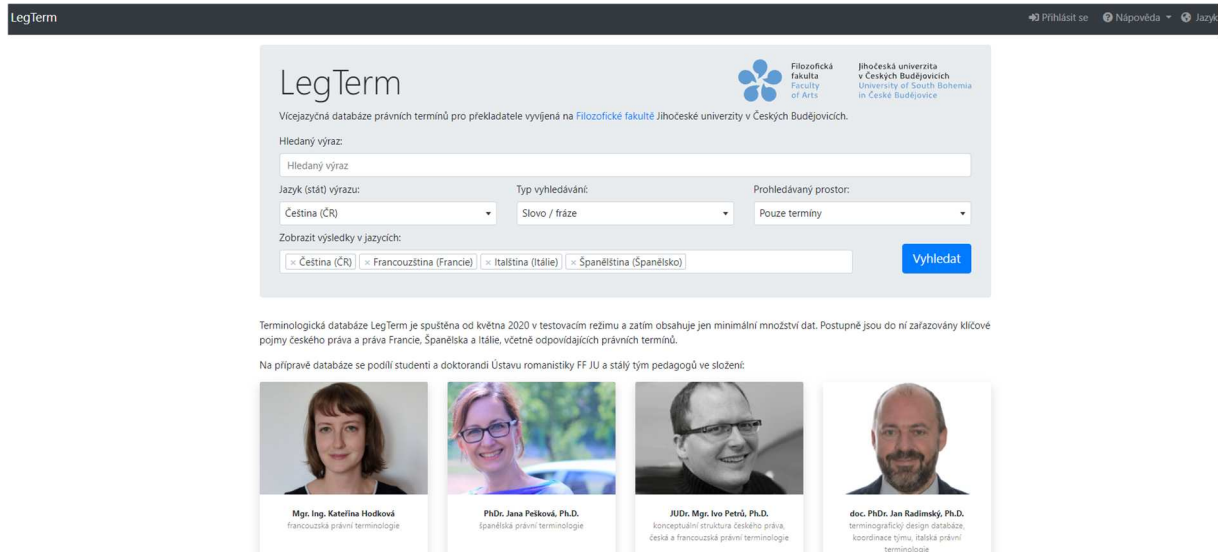
1 Úvod a vymezení cílů

Prací věnovaných otázkám právní terminologie a problémům, jež představuje tato část odborného jazyka pro kontrastivní analýzu, existuje velké množství. Náš článek neaspiruje na to, aby nabídl odlišný či nový pohled na teoretické otázky spojené s právní terminologií. Z tohoto úhlu pohledu navazujeme na pojetí právní terminologie, které bylo představeno v přístupech, z nichž metodologicky vycházíme (Cornu, 2005; Alcaraz Varo – Hughes, 2002; Tomášek, 2003) a s jejichž pojetím právního lexika se ztotožňujeme.

Naší ambicí bude v první řadě reflektovat různé jevy charakteristické pro právní terminologii v kontrastivním srovnání, a to nejen v teoretické rovině, ale též z praktického pohledu, neboť sekundárně se článek bude zabývat představením konkrétních aspektů, s nimiž se autoři setkávají v rámci přípravy vícejazyčné databáze právních termínů LegTerm. Na základě výše uvedených skutečností si klademe několik otázek, na které se pokusíme v tomto textu odpovědět:

1. Jaká úskalí s sebou nese kontrastivní zkoumání právní terminologie?
2. Na principu jakého přístupu vyvíjet vícejazyčnou právní databázi a v čem spočívají výhody či nevýhody jednotlivých postupů? V této souvislosti budeme uvažovat o přístupu onomasiologickém a sémasiologickém.
3. Jak volba přístupu ovlivňuje terminologickou práci?

Při hledání odpovědí na tyto otázky budeme vycházet ze zkušenosti s vytvářením databáze právních termínů z českého, španělského a francouzského práva LegTerm, která je naším autorským kolektivem vyvíjena od roku 2019 a v současné době již v omezeném režimu zpřístupněna na internetových stránkách <<https://legterm.cz/>>. Poznatky, které zde budeme reflektovat, jsou tedy založeny na empirické zkušenosti autorského kolektivu a nevycházejí pouze z čistě teoretického pozorování či introspekce daného tématu. Smyslem tohoto textu je zejména poukázat na některé jevy, které při kontrastivním pozorování právního lexika považujeme za nejvíce markantní.

Obrázek 1 Úvodní stránka databáze LegTerm

Při koncipování databáze LegTerm vycházíme z vlastní dlouholeté teoreticko-praktické zkušenosti s právní terminologií vybraných románských zemí. Pro úplnost bychom rádi dodali, že do projektu jejího vývoje jsou v současné době zapojeni i studenti překladatelských či filologických oborů naší fakulty. Ti tak mají možnost prakticky uplatňovat nabyté teoretické poznatky a následně z nich vyvozovat vlastní hypotézy ohledně charakteristik právního lexika napříč několika právními systémy. Vzhledem k tomu, že v tomto článku budeme dále pracovat se specifickou terminologií, kterou v LegTerm používáme, považujeme za vhodné věnovat následující kapitole stručnému představení naší databáze.

2 Pojmosloví užívané při konstrukci databáze LegTerm

Při práci s právním lexikem používáme několik klíčových výrazů z oblasti terminologické práce. Při určení jejich významů přitom vycházíme z nomenklatury zavedených ISO norem Mezinárodní organizace pro normalizaci (*International Organisation for Standardisation*). Jak je patrné z následujícího obrázku 2, v první fázi vytváření záznamu v databázi pracujeme s několika pojmy, v jejichž obsahu se přesně odráží námi zvolená metodologie pro zadávání dat¹.

Prvními z těchto klíčových pojmů jsou *[právní] koncept* a *[právní] termín*. Při jejich definování se opíráme o normu ISO 1087-1:2000 a v souladu s ní chápeme právní koncept jako abstraktní jednotku právního významu, který vyplývá z jeho jedinečných charakteristik. Každému konceptu odpovídá v databázi LegTerm právě jeden terminografický záznam. Stejně tak i v případě termínu se ztotožňujeme se standardizovanou definicí podle uvedené ISO normy jakožto „verbálního označení obecného pojmu v určitém oboru“, právní termín tudíž vnímáme jako formální pojmenování jedinečného právního konceptu. Pro praxi z takto nastaveného dichotomického odlišení uvedených entit vyplývá, že náš přístup vychází z konfrontace minimálně dvou (a více) konceptuálních systémů a ne toliko z konfrontace pojmosloví jednoho jazyka s cizojazyčnou terminologií jazyka/jazyků dalších. Za tímto účelem vycházíme v rámci každého právního systému jednotlivých států z právních konceptů, jež jsou (či v minulosti byly) v rámci daných právních řádů právně vymezeny a na které jsou sekundárně navázány jednoslovné či víceslovné termíny, jimiž jsou tyto koncepty pojmenovávány v praxi. Z tohoto úhlu pohledu by se mohlo jevit, že náš přístup kopíruje filozofii vícejazyčného slovníku. Námi

¹ Tato část kapitoly vychází z informací uvedených v Uživatelské příručce (Radimský, 2020). Tamtéž je zároveň možno nalézt detailnější informace.

zvolený přístup je však odlišný v tom, že primárně pouze navzájem nesrovnává právní termíny, ale vychází z obsahu právních konceptů zakotvených v právních řádech jednotlivých států, jak jsme již naznačili výše.

Záznam #2

Identifikátor konceptu: 8

Čeština (ČR) Czech (Czech Republic)	Français (France) French (France)	Español (España) Spanish (Spain)
<p>Stav Status</p> <ul style="list-style-type: none"> • platný <p>Domény Subject fields</p> <p>1. - Teorie práva</p> <p>Termíny Terms</p> <ul style="list-style-type: none"> • subjektivní právo (preferred) • oprávnění (admitted) • právo (admitted) <p>Definice Definitions</p> <ul style="list-style-type: none"> • Subjektivní právo představuje možnost chování, zaručenou právním subjektům objektivním právem. [Jiná definice; Gerloch, A. (2004) Teorie práva, Plzeň, Aleš Čeněk, 3. vyd.; s. 20] 	<p>Statut Status</p> <ul style="list-style-type: none"> • valide <p>Domaines Subject fields</p> <p>1. - Théorie du droit</p> <p>Termes Terms</p> <ul style="list-style-type: none"> • droit subjectif (preferred) • prérogative (admitted) • droit (admitted) <p>Définitions Definitions</p> <ul style="list-style-type: none"> • [...] <i>prérogative individuelle qui existe sur la tête d'une personne, titulaire du droit, par opp. à Droit objectif</i> [Jiná definice; Cornu et al. (2020), Vocabulaire juridique, Paris, Quadrige, 13e éd.; p. 983] 	<p>Fiabilidad Status</p> <ul style="list-style-type: none"> • válido <p>Campo temático Subject fields</p> <p>1. - Teoría del Derecho</p> <p>Términos Terms</p> <ul style="list-style-type: none"> • derecho subjetivo (preferred) <p>Definición Definitions</p> <ul style="list-style-type: none"> • Poder jurídico reconocido a un sujeto de derecho que le permite disfrutar y disponer de una cosa como de un valor o exigir a otra persona una prestación, dentro de los límites de la buena fe, la prohibición de abusos de derecho y su ejercicio antisocial, y el respeto a las demás prohibiciones impuestas por la ley. Se distingue de las facultades jurídicas singulares que derivan de relaciones jurídicas específicas. [Jiná definice; Diccionario del español jurídico RAE; lema Derecho subjetivo]

Obrázek 2 Ukázka terminografického záznamu a užívaného pojmosloví

V této fázi projektu se opíráme primárně o koncepty existující v právním řádu České republiky, přičemž k zařazení konceptů dalších států přistupujeme jen tehdy, pokud daný koncept v českém právním řádu neexistuje. Národní právní terminologie je specifická tím, že významy jednotlivých termínů, tj. právní pojmy neboli koncepty, jsou v jednotlivých jazycích nepochybně úzce svázány s jedinečným právním řádem daného státu. Proto LegTerm opouští tezi o překladu mezi jazyky a hovoří o překladu mezi jedinečnými kombinacemi jazyka a právního řádu, pro které užívá pojem *jazykostát*. Samostatným jazykostátem může být například: španělština (Španělsko), ale i španělština (Kolumbie). Jazykostáty pokryté v LegTerm jsou čeština (ČR), francouzština (Francie), španělština (Španělsko) a italština (Itálie). Obsah i architektura navrhovaného přístupu k právnímu lexiku jsou zaměřeny specificky na pojmy národního práva uvedených států. Souběžně tedy nebudou pokrývány koncepty a k nim navázané termíny mezinárodního nebo evropského práva, nebudou zohledňovány ani koncepty či termíny národního práva jiných frankofonních či hispanofonních států (např. Kanada, Peru).

Dle našich zjištění v současné době neexistuje veřejně dostupná elektronická databáze právních termínů zaměřená na české právo ve vztahu k právním řádům dotčených států. Lze konstatovat, že existují vícejazyčné právní slovníky, žádný však neobsahuje danou kombinaci jazyků. Slovníky jsou navíc založeny na jiném vědeckém přístupu, tzv. *sémaziologickém*, zatímco my vycházíme z *onomaziologického* neboli *knowledge-based* modelu. Tento přístup především umožňuje evaluovat jednotlivé termíny co do jejich přijatelnosti v čase a v místě a nabídnout tak uživatelům pokud možno optimální řešení. Termíny zachycované v LegTerm nesou jeden z pěti možných příznaků přijatelnosti: *preferred*, *admitted*, *deprecated*, *obsolete*

a *foreign concept denomination*, přičemž první čtyři vycházejí ze zavedené terminologické praxe reflektované v normě ISO 1087-1 a pátý (*foreign concept denomination*) jsme přidali, abychom reflektovali specifickou situaci práva, kde mohou existovat konceptuální laky napříč právními systémy. Více k oběma přístupům bude představeno v kapitole 4.

Záznam #1

Identifikátor konceptu: 221

Čeština (ČR)
Czech (Czech Republic)

Stav Status

- platný

Domény Subject fields

6.1. - Rodinné právo

Termíny Terms

- [společné jmění manželů](#) (preferred)
- [společné jmění](#) (admitted)
- [SJM](#) (admitted)
- [bezpodílové spoluvlastnictví manželů](#) (obsolete)

Definice Definitions

- *To, co manželům náleží, má majetkovou hodnotu a není vyloučeno z právních poměrů, je součástí společného jmění manželů (dále jen „společné jmění“).*
[...] [Legální definice; Zákon č. 89/2012 Sb. - Občanský zákoník; § 708 (1)]

Obrázek 3 Záznam obsahující termíny s různým příznakem přijatelnosti

Pro úplnost je třeba dodat, že ke každému termínu navázanému na daný koncept je možno v databázi přidat informace týkající se jeho přidružených lexikálních a morfosyntaktických vlastností (viz obrázek 4). Vzhledem k tomu, že tato problematika není hlavním předmětem v tomto článku, nebudeme se jí podrobněji zabývat.

Detail termínu

právní povinnost
preferred Čeština (ČR)
[Zobrazit nadřazený koncept](#)

Gramatické informace
Víceslovný termín - ADJ-N
podstatné jméno
rod: ženský

Kolokace Zobrazovat překlady kolokací pro jazyk:

- porušit právní povinnost

Příklady

- **NOZ, § 2902:** *Kdo porušil právní povinnost, nebo kdo může a má vědět, že ji poruší, oznámí to bez zbytečného odkladu osobě, které z toho může újma vzniknout, a upozorní ji na možné následky. [...]*

Četnosti

Zdroj	Četnost (i.p.m.)
SYN2005	0,82
SYN2015	0,43
SYN2013.PUB	0,15

Obrázek 4 Zachycení morfolozických a dalších vlastností termínu v LegTerm

3 Obecně ke specifickým právního jazyka

Je známou skutečností, že právní jazyk se od ostatních stylů odlišuje určitými specifickými charakteristikami. Tyto charakteristiky jsme při utváření databáze nemohli pominout. Charakteristické vlastnosti právního stylu většinou bývají úzce provázány s typologií daného jazyka. Lze je identifikovat zejména na rovině morfosyntaktické a lexikální. V našem příspěvku se z těchto dvou rovin zaměříme zejména na rovinu lexikální, neboť lexikálně-sémantické vlastnosti právních termínů jsou pro vytváření nástrojů a vícejazyčných databází zásadní. Za klíčové považujeme zejména otázky spjaté se synonymií, homonymií a polysémií právní terminologie. Ty obvykle bývají ještě intenzifikovány v případě nahlížení právní terminologie v kontrastivní perspektivě.

3.1 K lexikálním specifickým

Dle teoretických koncepcí, k nimž se přikláníme, je právní terminologie a frazeologie nejvýraznější složkou právního jazyka, jakožto odborného subsystému existujícího v rámci obecného jazykového základu. Například Tomášek ve své publikaci *Překlad v právní praxi* (2003, s. 25) uvádí, že právní jazyk je z obsahového hlediska „znakový systém, kde za jednotlivé znaky pokládáme jednotlivá slova (právní termíny), slovní spojení (ustálené obraty – jazykové šablony) nebo celé věty“. Specializovaná slovní zásoba zahrnující výrazy pojmenovávající právní skutečnosti je tím, co odlišuje právní jazyk od jiných technolektů a umožňuje efektivní komunikaci v oboru práva. Klasik francouzské právní lingvistiky Gérard Cornu (2005, s. 53) vymezuje právní lexikum jako „soubor slov, která mají alespoň jeden právní význam“ a na základě zkušeností šéfredaktora prestižního francouzského Právního slovníku (*Vocabulaire juridique*) odhaduje počet právních termínů na 10 000 (tamtéž). Právo je ovšem kulturně podmíněný socio-historický fenomén spjatý s konkrétní organizovanou entitou, typicky státem. Výše uvedený počet termínů je tak nutno vztáhnout výhradně k právní francouzštině používané ve Francii a nikoli kupříkladu v Belgii či v jiných frankofonních zemích. Jednotlivé právní koncepty se mohou stát od státu lišit nebo nemusí vůbec existovat. V důsledku se tak liší nebo nemusí existovat ani příslušná terminologie, i když dané státy používají stejný jazyk, jako je tomu např. v případě Španělska a dalších španělsky hovořících zemí. Popsané propojení právního jazyka s konkrétním státem vhodně vyjadřuje námi zvolený termín *jazykostát*.

Ani právní terminologie daného jazykostátu netvoří jednodlitou skupinu označení užívaných pouze v komunikaci specialistů v oboru právo pro výhradní vyjádření právních významů, ale obvykle jde o slova, která se běžně používají i v mimoprávních situacích. Cornu z tohoto pohledu třídí právní pojmosloví do dvou hlavních skupin. Na straně jedné jsou termíny mající pouze právní význam tzv. *termes d'appartenance juridique exclusive* jako např. *créancier* (věřitel), které se mimo právní jazyk nepoužívají, a to ani v přeneseném slova smyslu. Tyto výhradně právní termíny jsou vzácné, pro francouzštinu Cornu odhaduje jejich počet na několik málo stovek. Na druhé straně stojí většina výrazů používaných v právních textech, tedy termíny mající význam právní stejně jako význam obecný, tzv. *termes de double appartenance*. Právní význam těchto termínů může být ve srovnání s obecným významem stejný jako např. *objection* (námitka), nebo odlišný jako například *minute* (v právním významu originál spisu, v obecném minuta). Popsanou přínaležitost k právnímu jazyku i běžné slovní zásobě autor označuje jako polysémii vnější (*polysémie externe*), zatímco případnou pluralitu právních významů daného slova označuje jako polysémii vnitřní (*polysémie interne*). Viz samotný termín *droit* (právo), který bez dalšího upřesnění může znamenat jak právo v objektivním slova smyslu jakožto systém pravidel chování, stejně jako právo v subjektivním slova smyslu jakožto oprávnění nebo dokonce poplatek.

Podobným způsobem nahlíží právní slovní zásobu i výše uvedený český autor Tomášek, který k jejímu popisu používá geometrické znázornění vzájemně propojených Eulerových kruhů. V jednom kruhu se nacházejí slova běžného základu, v druhém pak právní termíny, přičemž průnik představují slova náležící k oběma skupinám, které by Cornu označil za termíny s dvojitou příslušností, *termes de double appartenance*. Obě výše uvedená pojetí se vhodně doplňují i s pojetím španělské právní lingvistiky (Alcaraz Varó, Hughes, 2002), kteří rozlišují mezi *vocabulario técnico*, definované jako „este grupo está formado por palabras técnicas, exclusivas del mundo jurídico, aunque muchas de ellas pueden utilizarse, por analogía, en el lenguaje común“²; *vocabulario semitécnico* definované jako „unidades léxicas del lenguaje común que han adquirido uno o varios nuevos significados dentro del español jurídico“ a *vocabulario general de uso frecuente en derecho*³, jež definují jako „palabras que no se consideran técnicas en su sentido estricto del término, pero cuya frecuencia es muy alta en el campo jurídico, y por lo tanto son de igual importancia como los de los dos grupos anteriores“.⁴

Cornu zdůrazňuje, že právě mnohoznačnost jak vnější, tak vnitřní je typickou vlastností francouzského právního lexika. S tímto tvrzením lze souhlasit ve vztahu k jakémukoli jazykostátu, jakkoli se to může zdát u odborné terminologie charakterizované v teorii jednoznačným vztahem obsahu a formy poněkud paradoxní. Ovšem jen na první pohled uvědomíme-li si, že právní terminologie v zásadě není umělý konstrukt vytvořený odborníky daného oboru pro odborné potřeby jako nomenklatury některých exaktních oborů, nýbrž je výsledkem přirozeného vývoje v daném jazykostátě. Normotvůrci při vytváření pravidel čerpají primárně z běžné slovní zásoby tak, aby jim adresáti norem rozuměli. Nicméně významy používaných slov pro danou situaci pro potřeby práva normotvůrci specifikují. Jak ukázáno na příkladech výše, někdy se tak původní obecný význam zachová, jindy dochází pro potřeby práva k významovým posunům. V každém případě je polysémie neodstranitelnou vlastností právní terminologie, s níž je třeba při přípravě vícejazyčné databáze počítat a prakticky ji reflektovat (viz níže).

Vedle polysémie se Cornu věnuje též synonymii v právním pojmosloví. Nepopírá její existenci, nicméně tzv. pravou synonymii (*synonymie véritable*), kdy jsou výrazy zaměnitelné v jakémkoli kontextu jako například *oral/verbal*, považuje za velmi vzácnou. Valnou většinu tzv. synonymních výrazů v právním jazyce označuje za pouze zdánlivá synonyma, jejichž významy se v nějaké nuanci odlišují (výraz technický v. neutrální, výraz profesní v. obecný, výraz druhový v. specifický, atp.). Svě tvrzení opírá právě o srovnání s polysémií, kterou z pohledu základních vlastností jazyka jako systému znaků vnímá jako antitezi synonymie. Omezený počet forem (*signifiant*) versus neomezený počet významů (*signifié*) nutně vede k rozvoji polysémie, kdy se stejné formy využijí pro vyjádření odlišných významů. Stejná vlastnost naopak podle jeho názoru vede k redukci pravé synonymie, neboť brání tomu, aby odlišné jedinečné významy byly vyjádřeny stejnou formou.

3.2 K systémovým specifikům

Mimo to je třeba uvažovat i o specifikách, která pro účely tohoto textu označujeme jako specifika systémová, tedy takové aspekty právních textů, které odrážejí povahu práva jako historicky, sociálně a kulturně podmíněného fenoménu. Soubor pravidel chování platných v daném organizovaném útvaru, obvykle státě, je vyjádřený konkrétním jazykem, což vhodně

² Autorský překlad do češtiny: [...] tuto skupinu tvoří slova odborná, výlučně právnícká, i když mnohá z nich lze analogicky použít i v běžném jazyce [...].

³ Autorský překlad do češtiny: [...] poloodborná slovní zásoba [...] lexikální jednotky běžného jazyka, které v právnícké španělštině získaly jeden nebo více nových významů [...].

⁴ Autorský překlad do češtiny: [...] obecná slovní zásoba často používaná v právu [...] slova, která nejsou považována za odborná v užším slova smyslu, ale jejichž frekvence je v právní oblasti velmi vysoká, a proto mají stejný význam jako slova v předchozích dvou skupinách [...].

vystihuje výraz jazykostát. Uvedená kulturní specifika vycházejí především z odlišných právních kořenů a historického vývoje jednotlivých jazykostátů, jak upozorňuje i řada badatelů, kteří se právním jazykem zabývají „En Occidente el lenguaje jurídico es el resultado de una progresiva evolución en la que se aprecia, por un lado, la base conceptual y terminológica del Derecho romano difundido en la época del imperio Romano [...]; y por otro los códigos napoleónicos, que constituyen un reflejo de las nuevas realidades políticas y sociales [...]. [...] a partir de la Segunda Guerra Mundial la influencia de los Estados Unidos en la nueva situación económica y política se refleja también en la organización conceptual del derecho y, como consecuencia en su correlato lingüístico.“ (Calvi et al., 2010, s. 147–148)⁵.

Z toho vyplývá, že každý jazykostát disponuje jiným právním systémem založeným na jiné konceptuální struktuře. Jako příklad můžeme uvést právní řád a právní španělštinu užívanou na území jazykostátu Španělsko a na území jednotlivých států Latinské Ameriky či právní řád a právní francouzštinu užívanou na území Francie, Belgie či Kanady. Právní řády těchto států jsou pochopitelně různé, variabilní tak bývá i terminologie užívaná pro označení právních konceptů, které jsou zřídkakdy plně ekvivalentní. Na první pohled se některé koncepty mohou zdát univerzálními napříč právními řády, při bližším pohledu však často objevíme významové nuance, viz např. níže rozvedený pojem zákonem upraveného soužití dvou osob, tradičně označovaného jako manželství. Rozdíly v chápání právní reality v různých jazykostátech jsou někdy tak zásadní, že prostá substituce jazykových forem vyjadřujících zdánlivě podobné koncepty není možná. Některé koncepty nemusejí v jiném právním řádu existovat vůbec a terminologové se stejně jako překladatelé musejí vyrovnat s problémem nulové ekvivalence⁶.

Všechna výše uvedená specifika je třeba mít na paměti při překladu právní terminologie z jednoho do druhého jazyka a posléze i při vytváření nástrojů a vícejazyčné právní terminologické databáze.

4 Onomaziologický versus sémaziologický přístup k právním konceptům

Při zkoumání lexika obecně se nabízejí dva hlavní výzkumné přístupy – sémaziologický a onomaziologický. Přístup označovaný jako lexikální sémantika neboli sémaziologie se soustředí na výběr, popis a hledání významů jednotek slovní zásoby. V rámci daného jazyka nebo jeho vybrané oblasti nejprve shromažďuje jednotlivá pojmenování či označení a následně zkoumá jejich různé významy. Vychází z jazykových výrazů a hledá, k čemu referují. Postupuje tedy od formy k obsahu, řečeno se Saussurem od *signifiant* k *signifié*, z hlediska odborného jazyka od termínu ke konceptu.

Naopak onomaziologie postupuje opačně od obsahu k formě, od *signifié* k *signifiant*, od konceptu k termínu. Studuje lexikální jednotky z hlediska jejich fungování v pojmenovacím procesu. Jak uvádí Hladká (2017) v Novém encyklopedickém slovníku češtiny: „[onomaziologie] zkoumá, na základě jakých motivací, jakými postupy a za využití jakých prostředků jsou v daném jazyce vyjadřovány určité obsahy.“ Onomaziologie vychází z mimojazykové reality, v níž kognitivním procesem identifikuje jednotlivé koncepty jakožto mentální reprezentace vnímaných referentů a vyhledává jejich různá vyjádření, a to nejen lexikálními jednotkami, ale případně i v jiných podobách nejazykových znaků.

⁵ Autorský překlad do češtiny: Na západě je právní jazyk výsledkem postupného vývoje, v němž lze na jedné straně ocenit pojmový a terminologický základ v římském právu rozšířeném v době Římské říše [...], a na straně druhé napoleonské zákoníky, které jsou odrazem nové politické a společenské reality [...]. [...] od druhé světové války se vliv Spojených států na novou ekonomickou a politickou situaci odráží také v pojmovém uspořádání práva a následně v jeho jazykovém korelátu.

⁶ Blíže k problematice ne/ekvivalence právních konceptů na příkladu česko-francouzském viz Hodková, 2020; Petru, 2016 či Radimský, 2004; na příkladu česko-španělském viz Pešková, 2015.

Sémaziologický přístup lze vnímat jako tradiční, používaný při tvorbě slovníků, encyklopedií a podobných lexikografických pomůcek, v nichž jsou lexikální jednotky zkoumané izolovaně obvykle v abecedním pořadí. Jak píše Cabré a Sager (1999, s. 38): „Writing a general language dictionary starts with establishing a list of words constituting an inventory of entries for the dictionary. The lexicographer then describes them semantically by means of definition. This process is semaziological – it moves from the form to the meaning.“⁷ Cílem je přitom především popis významu za pomoci definice, který obvykle postrádá hodnotící aspekt. Sémaziologicky pojaté slovníky, jakkoliv mohou být vnímané jako kodifikační nástroje, nabízejí ve zvolené, obvykle synchronní, perspektivě objektivní přehled jazykového úzu toho, co lexikální jednotky v daný okamžik znamenají.

Naproti tomu onomaziologie je postupem využívaným zvláště při vytváření terminologických databází jakožto obvykle tematicky strukturovaných přehledů specifických pojmů v jednotlivých oblastech vědění. Sestavování terminologií již od dob „otce zakladatele“ Eugena Wüsterera spočívá v systematické klasifikaci lexikálních jednotek představujících jedinečné koncepty daného oboru dle významových vztahů mezi nimi – onomaziologický přístup je tak základním postupem v dnes již tradiční Obecné terminologické teorii (*General Theory of Terminology*, L’Homme, 2020, s. 7). Citujme znovu Cabré a Sagera (1999, s. 38), kteří popisují práci terminologů jako zrcadlově obrácený přístup ve srovnání s výše popsaným sémaziologickým přístupem lexikografů: „The terminologist first establishes a list of concepts that constitutes a field. [...] The terminologist assigns a certain designation to each concept, and this designation is the term that specialists commonly use when referring to the concept. [...] Working from the concept to the name is known as an onomaziological process.“⁸ Onomaziologický přístup zastávaný terminologií je zároveň ve srovnání se sémaziologickým více preskriptivní, neboť z množiny vyjádření daného konceptu označuje některá jako prioritní (*preferred*), zatímco užívání jiných nedoporučuje (*deprecated*).

Moderní aplikace doplňují či rozvádějí tradičně onomaziologicky pojatý wüsterovský přístup k terminologii mající v základu koncept jako izolovanou jednotku vědění s jednoznačně definovaným významem v daném kontextu (monosémie) a vnímající danou oblast vědění jako strukturovanou nomenklaturu. Počínaje socioterminologií F. Gaudina (1993), který upozorňuje na dynamickou povahu konceptu měnícího se v čase a vnáší tak do terminologické vědy diachronní pohled. Pokračuje sociokognitivními přístupy, jež se soustředí na proces porozumění (Temmermann, 2000) a obracejí svoji pozornost k jazykovým aspektům typu polysémie či obrazného vyjádření. Další směry jako textová terminologie Bourigaulta a Slodziana (1999) pak využívají možností nových technologií nashromáždit a automaticky zpracovat velké korpusy. Svoji pozornost přesouvají od izolovaných jednotek k textu, v němž studují fungování jednotlivých termínů ve vzájemných souvislostech a i na odborný jazyk tak aplikují převážně sémaziologický přístup. Konečně výše zmínění Cabré a Sager (1999) nabízí se svou komunikativní teorií terminologie sjednocující pohled, když v rámci modelu dveří (*Doors*) zaměřují svoji pozornost na tzv. jednotky odborného významu, jež mohou nabývat rozličných forem od morfémů k celým větám.

Na základě našich skromných zkušeností s přípravou databáze LegTerm můžeme tuto teoretickou pasáž uzavřít konstatováním, že za optimální pro studium lexika obecně i odborné právní terminologie zvláště lze považovat přístup kombinovaný. Analytickou onomaziologii soustředící se na fungování pojmenování konceptu v daném systému doplňuje lexikální

⁷ Autorský překlad do češtiny: Sepsání obecného jazykového slovníku začíná sestavením seznamu slov, který tvoří soupis hesel do slovníku. Poté je lexikograf sémanticky popíše pomocí definice. Tento proces je semaziologický – postupuje od formy k významu.

⁸ Autorský překlad do češtiny: Terminolog nejprve vytvoří seznam pojmů vlastních danému oboru. [...] Terminolog každému pojmu přiřadí určité označení, které odborníci obvykle používají, když na daný pojem odkazují. [...] Postup od pojmu k označení se nazývá onomaziologický proces.

sémantika pohledem, který umožňuje nahlédnout pojmenovací proces z jiného hlediska. Všímá si i formálních aspektů zkoumaných termínů typu morfologických příznaků a sémantických důsledků s nimi spojených. Pokud nás v sémaziologické rovině zajímají různé významy totožných lexikálních forem, akcentujeme polysémii. Sledujeme-li na onomaziologické úrovni různé způsoby, jimiž je jedinečný koncept formálně vyjádřen, zkoumáme synonymii. Jinak řečeno, sémaziologie a onomaziologie jsou v mnoha ohledech komplementární a vzájemně se doplňují. Tyto myšlenky se pokusíme detailněji rozvinout a doložit příklady v následující kapitole.

5 Kvalitativní analýza vybraných jevů s ohledem na vícejazyčnou databázi

V návaznosti na předchozí kapitolu bychom v této části článku rádi představili několik konkrétních příkladů toho, že určité sémantické vlastnosti právního lexika mohou být akcentovány v závislosti na tom, z jakého úhlu pohledu je pozorujeme – zda v rovině onomaziologické, nebo sémaziologické. V překladatelské praxi tak můžeme narazit na potřeby rozmanité, přičemž nezřídka mohou konvenovat roviny obě, a to aplikovatelné buď odděleně, či komplementárně. Nelze jednoznačně tvrdit, že překladatel pouze vyhledává řešení (formu) jak vyjádřit určitý právní význam (obsah, koncept) a spokojí se s prvním nalezeným potenciálně možným respondentem, aniž by ho zajímal eventuální přesah dané formy do jiné právní domény (polysémie) či míra přijatelnosti nebo závaznosti synonymních, koexistujících termínů. Pro volbu vhodného respondenta je žádoucí proniknout do hlubšího obsahu konceptu, který je na konkrétní formu navázán. Tím eliminujeme užití těch jednotek, které mají stejnou formu, ale vyjadřují jiný obsah. Zároveň je vhodné volit takový termín, který vyhovuje překládanému typu textu. To znamená, že určité synonymně provázané termíny mohou být pro některé texty použitelné méně, zatímco pro jiné texty více. Je tomu tak zejména v případě, kdy daný termín chronologicky neodpovídá právnímu rámci, do něhož je zasazen překládaný text. Tyto aspekty podrobněji rozebíráme níže (viz 5.3).

5.1 Příklad (i): právo a vliv polysémie na architekturu právní vícejazyčné databáze

Jak známo, pojmenování právo v českém jazyce (podobně jako výše uvedený ekvivalentní francouzský termín *droit*) bez dalšího upřesnění odkazuje k vícero samostatným konceptům, které se vyjeví až upřesněním závislým adjektivem typu subjektivní v. objektivní právo, popřípadě opisem. Terminolog při přípravě databáze musí tento vliv polysémie eliminovat tím, že ve výchozím jazyce identifikuje jednotlivé samostatné pojmy, které jednoznačně vymezení pomocí definice a zařazení do příslušné domény v rámci zvolené klasifikace, a pro všechny zřídí samostatný terminografický záznam (viz obrázek 5). Na daný koncept navázané termíny, kolokace, příklady atp. budou jedinečné a nepřenositelné napříč homonymními či polysémiálními termíny.

Záznam #2

Identifikátor konceptu: 2
PRÁVO: soubor právních norem

Čeština (ČR) Czech (Czech Republic)	Français (France) French (France)	Español (España) Spanish (Spain)
<p>Stav Status</p> <ul style="list-style-type: none"> • platný <p>Domény Subject fields</p> <p>1. - Teorie práva</p> <p>Termíny Terms</p> <ul style="list-style-type: none"> • právo (preferred) <p>Definice Definitions</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Systém pravidel regulujících chování lidí</i> [Jiná definice; Gerloch, A. (2004) Teorie práva, Plzeň, Aleš Čeněk, 3. vyd., s. 19] 	<p>Statut Status</p> <ul style="list-style-type: none"> • valide <p>Domaines Subject fields</p> <p>1. - Théorie du droit</p> <p>Termes Terms</p> <ul style="list-style-type: none"> • droit (preferred) <p>Définitions Definitions</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Ensemble de règles de conduite socialement édictées et sanctionnées, qui s'imposent aux membres de la société.</i> [Jiná definice; Cornu et al. (2020), Vocabulaire juridique, Paris, Quadrige, 13e éd.; p. 370] 	<p>Fiabilidad Status</p> <ul style="list-style-type: none"> • válido <p>Campo temático Subject fields</p> <p>1. - Teoría del Derecho</p> <p>Términos Terms</p> <ul style="list-style-type: none"> • derecho (preferred) <p>Definición Definitions</p> <ul style="list-style-type: none"> • [DCiv] <i>Posee dos acepciones fundamentales: como Derecho objetivo se refiere al conjunto de normas que rigen la vida del hombre en sociedad y sus relaciones con los demás miembros de la misma.</i> [Jiná definice; Enciclopedia jurídica]

Obrázek 5 Ukázka terminografického záznamu konceptu soubor právních norem s termínem *právo*

Přestože se tyto otázky mohou zdát banálními, pro překladatelskou praxi jsou podstatné. Ona zdánlivá banálnost může vyplývat i z jisté neproblematičnosti, kterou pro překladatele právních textů polysémie konceptů typu právo může představovat, a to zejména v případě, kdy zastupují centrální a poměrně frekventovanou oblast všeobecné slovní zásoby. Nutnost proniknutí ke konceptuálnímu obsahu je však žádoucí i z jiných důvodů. Těmi může být potřeba odlišit hodnotu klíčového (nukleárního) prvku ve spojení, pro která užíváme označení kolokace. Jako příklad bychom mohli uvést spojení: *derecho de familia* [A] (rodinné právo) – *derecho a la familia* [B] (právo na rodinu), *derecho de trabajo* [A] (pracovní právo) – *derecho al trabajo* [B] (právo na práci), *derecho de sucesiones* [A] (dědické právo) – *derecho a la sucesión* [B] (právo na dědění), v nichž syntagmata označená příznakem [A] odkazují na koncept v databázi podchycený pod záznamem č. 2 (sémantické pole objektivního práva), kdežto syntagmata označená příznakem [B] naopak ke konceptu jinému (sémantické pole subjektivního práva). Tuto (v daných případech) konceptuální dichotomii je nutno vnímat nejenom na úrovni víceslovných termínů, ale i na úrovni kolokací, o kterých budeme ještě hovořit – viz pro ukázkou kolokace zbavit někoho práva, kterou je třeba navázat na koncept právo subjektivní – záznam č. 2 v LegTerm.

Je sice pravdou, že tyto případy by bylo možno řešit přidáním např. číselného příznaku k daným slovům, jak je běžné v některých odborných slovnících, pro španělštinu např. slovník právní španělštiny *Diccionario panhispánico del español jurídico* (DPEJ). Elektronický formát databáze LegTerm nás však nelimituje rozsahem, a proto volíme způsob, kdy je pro každý předem definovaný právní obsah (koncept) vytvořena samostatná terminologická karta (terminografický záznam), jež lze označit jako určitý identifikátor obsahu a formy poskytujícím překladatelům vedle informací lexikografického typu i informace charakteru encyklopedického.

V této souvislosti je třeba znovu krátce upozornit na otázku hranic mezi víceslovnými termíny (např. *derecho de familia*) a kolokacemi (např. *derecho a la familia*), kterou jsme rovněž nuceni zodpovědět. Vzhledem k formální podobnosti obou struktur bývají hranice mezi nimi velmi tenké. Jako kolokace označujeme (Radimský, 2020) „typické ustálené víceslovné

spojení různého typu, jež mohou mít různou formu (verbonominální, nominálně adjektivní aj.).“ Jejich společným jmenovatelem je ustálenost a omezená předpověditelnost. Kolokace tedy reprezentuje typickou ustálenou kontextualizaci určitého termínu a v databázi ji řadíme k tomu termínu, který je v kolokaci obsažen. Přitom je nutno dbát na to, aby daný termín přesně konceptuálně odpovídal významu, který v kolokaci vyjadřuje (viz obrázek 6), a nikoli k termínu homonymnímu.

Detail termínu

The screenshot shows a database entry for the term "derecho". At the top, it is labeled "derecho" with "preferred" below it. In the top right corner, it indicates "Španělština (Španělsko)" and a link "Zobrazit nadřazený koncept". Under "Gramatické informace", it lists "Nekonstruované slovo", "podstatné jméno", and "rod: mužský". The "Kolokace" section includes a dropdown menu set to "Čeština (ČR)" and a list of collocations: "con arreglo a derecho", "v souladu s právem", and "en uso de derecho".

Obrázek 6 Zachycení kolokací termínu *právo* navázaných na koncept právo: soubor právních norem

Naopak víceslovné termíny definujeme jako víceslovné spojení označující nějaký koncept (Radimský, 2020) a přiřazujeme je tedy přímo ke konceptům. Každý koncept tak může být pojmenován jednoslovným nebo víceslovným termínem a technicky je v databázi označen jedinečným identifikačním číslem (identifikátor konceptu) daného terminologického záznamu.

Výhoda výše uvedené struktury databáze se projevuje zejména v situacích, kdy překladatel není pouhým převodcem kódů z jednoho jazyka do druhého („překladatel stroj“), ale kdy se sám aktivně snaží o maximální zachování ekvivalentnosti užité terminologie („překladatel člověk“). Tento přístup, který lze označit jako lingvisticko-komparativní, následně pomůže pochopit obtížnost překladu právních textů a rozdíly nejen v jazykovém vyjádření daných právních obsahů, ale i v právním systému srovnávaných jazykostatů.

5.2 Příklad (ii): nepřímý příbuzný a vliv (zdánlivé) synonymie na architekturu databáze

V řadě příkladů se k jedinečnému právnímu konceptu v jednotlivých jazykostatách váže několik termínů paralelně užívaných v příslušných textech, a to i v textech legislativních. Tato skutečnost částečně odporuje některým premisám o lexikálních vlastnostech právní terminologie, jelikož podle námi citovaných autorů by se v případě právní terminologie mělo synonymních jednotek vyskytovat minimum, resp. mělo by se jednat pouze o zdánlivou synonymii. Rešerše právních textů, které jsme provedli, ukazují, že tento předpoklad není vždy stoprocentní. Nalezené případy synonymních termínů ukazují, že rozdíly mezi nimi nejsou v žádném případě obsahové. Vždy se používají pro vyjádření obsahu stejné právní skutečnosti. Pro účely tohoto textu volíme příklad z oblasti rodinného práva, avšak obdobných příkladů lze nalézt pochopitelně více.

Záznam #1

Identifikátor konceptu: 164

Čeština (ČR) Czech (Czech Republic)	Français (France) French (France)	Español (España) Spanish (Spain)
<p>Stav Status</p> <ul style="list-style-type: none"> • platný <p>Domény Subject fields</p> <p>6.1. - Rodinné právo</p> <p>Termíny Terms</p> <ul style="list-style-type: none"> • příbuzný ve vedlejší linii (preferred) • příbuzný v pobočné linii (admitted) • nepřímý příbuzný (admitted) • kolaterální příbuzný (admitted) <p>Definice Definitions</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Osoby jsou příbuzné ve vedlejší linii, mají-li společného předka, ale přitom nepocházejí jedna od druhé.</i> [Legální definice; Zákon č. 89/2012 Sb. - Občanský zákoník; § 772 (2)] 	<p>Statut Status</p> <ul style="list-style-type: none"> • valide <p>Domaines Subject fields</p> <p>6.1. - Droit de la famille</p> <p>Termes Terms</p> <ul style="list-style-type: none"> • parent collatéral (preferred) • collatéral (admitted) • parents en ligne collatérale (admitted) <p>Définitions Definitions</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Les parents collatéraux relevant de l'ordre d'héritiers mentionné au 4° de l'article 734 ne succèdent pas au-delà du sixième degré.</i> [Legální citace; Code civil, version consolidée au 14 février 2020; art. 745] • <i>Parents qui ne descendent pas les uns des autres, mais d'un auteur commun.</i> [Jiná definice; Bissardon, S. (2013), Guide du langage juridique, Paris, LexisNexis, 4e éd.; p. 238] 	<p>Fiabilidad Status</p> <ul style="list-style-type: none"> • válido <p>Campo temático Subject fields</p> <p>6.1. - Derecho de Familia</p> <p>Términos Terms</p> <ul style="list-style-type: none"> • pariente colateral (preferred) • pariente en línea colateral (preferred) • colateral por consanguinidad (preferred) • colateral (admitted) <p>Definición Definitions</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>No habiendo cónyuge supérstite, ni hermanos ni hijos de hermanos, sucederán en la herencia del difunto los demás parientes del mismo en línea colateral hasta el cuarto grado, más allá del cual no se extiende el derecho de heredar abintestato.</i> [Legální citace; Real Decreto de 24 de julio de 1889, texto de la edición del Código Civil; Art. 954] • <i>En defecto de ascendientes y</i>

Obrázek 7 Ukázka terminografického záznamu s příkladem synonymně navázaných termínů označujících daný koncept

Odlíšnosti mezi takovými termíny bývají spíše povahy kvantitativní a stylistické. V prvním ohledu jde o situaci, kdy jeden z termínů je pro určitý typ textů frekventovanější. Díky čím dál více rozvíjející se oblasti korpusové lingvistiky, jsou údaje o četnosti určitého termínu v určitém typu textů snadno dohledatelné. To nám umožňuje získaná statistická data rovněž podchytit a následně tyto údaje zaznamenávat na terminologické kartě daného termínu. Na druhou stranu jsme si však plně vědomi proměnlivosti tohoto údaje v závislosti na čase a stylu, což se odráží v závislosti na kvantitativním i kvalitativním zastoupení právních textů v korpusovém manažeru.

Z pohledu terminologa představuje velkou výzvu shromáždit pokud možno všechna možná pojmenování daného konceptu. Nové technologie typu korpusových nástrojů sice posilují šanci na splnění takového úkolu, přesto si tvůrci databází včetně autorů tohoto textu nemohou činit nároky na úplnost. Další zásadní výzvou pak je případné vyhodnocení přijatelnosti jednotlivých termínů, kdy zejména vyzdvižení některé formy jako *preferred*, stejně jako vyloučení jiné jako *deprecated*, si žádá důkladného zdůvodnění. Výzvou je zejména nastavení objektivních kritérií přijatelnosti. Například pouhé rozdíly ve stylistické rovině typu nepřímý příbuzný v. kolaterální příbuzný nejsou dostatečné pro vyloučení internacionalismu.

5.3 Příklad (iii): manželství a související koncepty a vliv různého obsahu konceptů jednotlivých jazykostátů na architekturu databáze

Případ zákonem založeného soužití dvou osob je dobrým příkladem ukazujícím mj. limity čistě onomaziologického pojetí zkoumajícího odbornou terminologii pouze v synchronní perspektivě.

Záznam #1

Identifikátor konceptu: 171

Čeština (ČR) Czech (Czech Republic)	Français (France) French (France)	Español (España) Spanish (Spain)
<p>Stav Status</p> <ul style="list-style-type: none"> • platný <p>Domény Subject fields</p> <p>6.1. - Rodinné právo</p> <p>Termíny Terms</p> <ul style="list-style-type: none"> • manželství (preferred) <p>Poznámka k užití Usage note</p> <p>Manželství jako právní vztah dvou osob vzniklý za účelem založení rodiny je univerzálie existující napříč různými právními řády. Tradičně byl tento typ svazku vyhrazen pouze osobám různého pohlaví jako dosud v ČR, nově se v některých zemích včetně zastoupených Francie a Španělska připouští i manželství osob stejného pohlaví.</p> <p>Definice Definitions</p> <ul style="list-style-type: none"> • Manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc. [Legální definice; Zákon č. 89/2012 Sb. - Občanský zákoník; § 655] 	<p>Statut Status</p> <ul style="list-style-type: none"> • valide <p>Domaines Subject fields</p> <p>6.1. - Droit de la famille</p> <p>Termes Terms</p> <ul style="list-style-type: none"> • mariage (preferred) • mariage civil (admitted) <p>Définitions Definitions</p> <ul style="list-style-type: none"> • Le mariage est contracté par deux personnes de sexe différent ou de même sexe. [Legální citace; Code civil, version consolidée au 14 février 2020; art. 143] 	<p>Fiabilidad Status</p> <ul style="list-style-type: none"> • válido <p>Campo temático Subject fields</p> <p>6.1. - Derecho de Familia</p> <p>Términos Terms</p> <ul style="list-style-type: none"> • matrimonio (preferred) <p>Definición Definitions</p> <ul style="list-style-type: none"> • El hombre y la mujer tienen derecho a contraer matrimonio conforme a las disposiciones de este Código. El matrimonio tendrá los mismos requisitos y efectos cuando ambos contrayentes sean del mismo o de diferente sexo. [Legální citace; Real Decreto de 24 de julio de 1889, texto de la edición del Código Civil; Art. 44]

Obrázek 8 Terminografický záznam konceptu 171 (manželství) a jeho struktura v LegTerm

Jak známo, historicky byl koncept označovaný v českém jazyce jako manželství vnímán jako univerzální, když uvedené pojmenování náleželo pouze osobám různého pohlaví, šlo tedy výhradně o svazek muže a ženy. Tato tradiční perspektiva se ale v mnoha státech změnila a například francouzský i španělský ekvivalentní koncept na rozdíl od českého nyní zahrnuje i zákonem založené soužití bez rozdílu pohlaví. Nemluvě o dalších definičních rozdílech daných odlišným historickým vývojem, jako např. uznávání či nikoli různých forem uzavření manželství. Český koncept původně vyhrazený pouze pro svazky posvěcené státem uznávanou církví byl během doby socialistického práva zúžen pouze na manželství založená před orgánem státu, aby v současnosti zahrnoval obě zrovnoprávněné formy, zatímco vývoj ve Francii šel jinou cestou a původně privilegovaná forma církevního sňatku byla zbavena právních účinků.

Podobným příkladem je i na první pohled relativně neproblematický koncept muž a žena, kteří chtějí uzavřít manželství, kde pro češtinu spolu s termínem snoubenci paralelně existuje termín ženich a nevěsta, jež by však odporoval duchu nalezené legální citace pro španělský termín *contrayentes*, navázanému na totožný koncept, neboť ve španělské definici se (podobně jako ve výše zmíněné francouzské) připouští sňatek mezi osobami různého i stejného pohlaví.

Kontrastivní terminolog tak v zájmu hledání vhodných ekvivalentů nemůže tyto rozdíly v rozsahu konceptů opomenout. V první řadě by dané rozdíly měly být zřejmé z definic konceptů resp. termínů jednotlivých jazykostátů, zároveň je ale vhodné je slovně explicitovat. K tomuto účely používáme v LegTerm funkcionalitu Poznámka k užití.⁹

⁹ Pole Poznámka k užití zůstává nepřihlášenému uživateli neviditelné, pokud není vyplněno.

5.4 Příklad (iv): magistrat a neexistující koncepty a jejich podchycení v databázi

Jak uvedeno výše, právní terminologie je vždy omezena na území daného celku, neboť vyjadřuje jednotlivé koncepty samostatných právních řádů. Některé z konceptů nalezneme ve všech studovaných jazykostátech, byť ne vždy mají zcela totožný obsah. Velmi často je shoda jen přibližná (viz výše 3.2). Tato problematická situace se stává ještě komplikovanější v případech, kdy jednotlivé koncepty jsou originály vlastní danému právnímu řádu a v ostatních jazykostátech je nenalezneme. Případy nulové ekvivalence se v právní terminologii objevují nejčastěji u institucí a funkcí, resp. u povolání, jež se v nich vyskytují, tedy u záležitostí spjatých také s odlišným politickým uspořádáním či ideologií. Například konkrétní orgány veřejné správy nebo soudní orgány a některé profese podílející se na výkonu veřejné správy či soudnictví ve Francii nemají funkční ekvivalenty v České republice. Příkladem může být francouzský koncept s označením *magistrat* zahrnující bez dalšího upřesnění soudce i státní zástupce. Tyto případy jedinečné právní reality jsou totiž výsledkem samostatného historického vývoje v daném státě a srovnatelné protějšky jinde nenalezneme. A to nutně ani ve státě, který sdílí používaný jazyk, jako je tomu v případě frankofonních či hispanofonních států.

Záznam #1
Identifikátor konceptu: 601

Français (France) <small>French (France)</small>	Čeština (ČR) <small>Czech (Czech Republic)</small>
<p>Statut <small>Status</small></p> <ul style="list-style-type: none"> • valide <p>Domaines <small>Subject fields</small></p> <p>1. - Théorie du droit</p> <p>Termes <small>Terms</small></p> <ul style="list-style-type: none"> • magistrat 🔍 (preferred) <p>Définitions <small>Definitions</small></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Au sens strict, toute personne appartenant au corps judiciaire et investie, à titre professionnel, du pouvoir de rendre la justice (magistrat du siège) ou de la requérir au nom de l'État (magistrat du parquet).</i> [Jiná definice; Cornu et al. (2020), Vocabulaire juridique, Paris, Quadriga, 13e éd.; p. 555] 	<p>Stav <small>Status</small></p> <ul style="list-style-type: none"> • neplatný <p>Domény <small>Subject fields</small></p> <p>1. - Teorie práva</p> <p>Termíny <small>Terms</small></p> <ul style="list-style-type: none"> • soudce a/nebo státní zástupce 🔍 (foreign concept denomination) <p>Poznámka k užití <small>Usage note</small></p> <p>V ČR neexistuje koncept referující k oběma profesím.</p>

Obrázek 9 Příklad termínu s příznakem *foreign concept denomination* na terminografickém záznamu v databázi LegTerm

V rámci přípravy srovnávací vícejazyčné databáze usilující o to stát se pomůckou pro překladatelskou praxi nelze nechat bezekvivalentní jedinečné koncepty bez povšimnutí. I tvůrci databáze LegTerm mají ambici nabídnout uživatelům adekvátní nabídku vyjádření takových konceptů ve studovaných jazycích. Činíme tak transparentně takovým způsobem, že nabízíme (dle našeho názoru) nejvhodnější překlady termínů označujících jedinečné koncepty do dalších jazyků s označením *foreign concept denomination*. Kromě toho ještě dané rozdíly lze reflektovat v Poznámce k užití.

6 Závěr

V úvodu jsme si položili několik otázek, na které jsme se v rámci tohoto textu pokusili hledat odpovědi. Vycházeli jsme při tom z vlastní zkušenosti, získané na základě vytváření vícejazyčné právní databáze LegTerm. Tato databáze byla stručně popsána, přičemž rozsah této charakteristiky byl přizpůsoben cílům našeho článku. Naším cílem tak nebylo představit

databázi LegTerm jako nástroj se všemi jeho funkcionalitami. K tomuto účelu slouží Uživatelská příručka, na kterou v textu odkazujeme. Smyslem tohoto textu bylo využít zkušenosti získané při vytváření databáze k tomu, abychom se teoreticky zamysleli nad vlastnostmi právního lexika a nad způsoby, jak tuto ryze odbornou oblast navzdory popsáním lexikálně-sémantickým a systémovým úskalím terminologicky podchytit.

V rámci našeho přístupu k právní slovní zásobě a jejímu terminologickému zachycení vycházíme z tradičního onomaziologického modelu, jenž předpokládá dichotomický vztah mezi konceptem a na něj navázaným termínem fungujícími v určité právní doméně, jak jsme ilustrovali výše. Pro naše účely je ideálním příkladem úplná nebo alespoň téměř úplná symetrie mezi všemi uvedenými konstituenty, tedy mezi konceptem, termínem a taktéž právní doménou bez přesahu do jiné oblasti. Tento „ideální“ vztah jsme ilustrovali na obrázku 6 (viz 5.1). Takto vyrovnaný vztah napříč všemi podchycovanými jazyky je však spíše vzácný a svým způsobem z pohledu kontrastivní lingvistiky a translologie i nezajímavý, neboť neimplikuje žádný problém. Jak jsme se pokusili nastínit na předchozích stránkách, převažují případy rozličných asymetrií, z nichž se jako nejvíce závažné jeví absolutní nekompatibilita mezi koncepty více než dvou srovnávaných jazykostátů (příklad *magistrat – magistrado*).

Je na místě uvést, že vyhraněně dichotomický náhled na metody výzkumu odborné terminologie lze považovat do značné míry za překonaný. Jak vidno, někteří autoři jako Cabré a Sager (1999) mezi oběma přístupy nevytyčují ostrou hranici a např. kanadští autoři Aito a Igwe (2013) hovoří o tandemu a navrhují posílit hybridní přístup i pro terminologickou práci. S tímto pojetím se můžeme ztotožnit. Jak řečeno výše, v rámci přípravy terminologické databáze LegTerm technicky vzato vycházíme primárně z onomaziologického přístupu, tedy po identifikaci českých právních pojmů následuje vyhledání jejich pojmenování ve zvolených jazycích. V zájmu poskytnutí pokud možno co nejužitečnějšího nástroje pro překladatelskou praxi však tento přístup neaplikujeme rigidně, nýbrž začleňujeme řadu moderních sémaziologicky orientovaných prvků jako explikaci definičních rozdílů mezi ne plně ekvivalentními koncepty, přehled jazykových charakteristik vyhledaných termínů nebo diachronní pohled na pojmenování jednotlivých konceptů.

Na úplný závěr tak můžeme konstatovat, že kontrastivní srovnávání právní terminologie v rámci vytváření vícejazyčné databáze čelí celé řadě výzev. Právo jakožto sociální fenomén a potažmo jeho jazykové vyjádření se v lecčems vymyká zavedeným lingvistickým, a proto terminologickým premisám a obvyklé postupy terminologické práce je třeba těmto skutečnostem přizpůsobit.

Literatúra:

- AITO, E. – IGWE, C.U. (2013): Études onomasiologiques et sémasiologiques des technoclectes et des unités terminologiques complexes. [Cit. 2021-08-10.] Dostupné na internete: <<https://www.semanticscholar.org/paper/%C3%89tudes-onomasiologiques-et-s%C3%A9masiologiques-des-et-Aito-Igwe/bcaeb3f6ad28966798916f8c2d7ec069dd3af602>>
- ALCARAZ VARÓ, E. – HUGHES, B. (2002): *El español jurídico*. Barcelona: Ariel.
- BOURIGAULT, D. – SLODZIAN, M. (1999): Pour une terminologie textuelle. In: *Terminologies nouvelles*, vol. 19, s. 29–32.
- CABRÉ, M. T. – SAGER, J. C. (1999): *Terminology: theory, methods and applications*. Přeložila Janet Ann DECESARIS. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- CALVI, M.-V. – BORDONABA ZABALZA, C. – MAPELLI, G. – SANTOS LÓPEZ, J. (2019): *Las lenguas de especialidad en español*. Roma: Carocci.
- CORNU, G. (2005): *Linguistique juridique*. 3. vyd. Paris: Montchrestien.
- GAUDIN, F. (1993): *Pour une socioterminologie: des problèmes sémantiques aux pratiques institutionnelles*. Rouen: Publications de l'Université de Rouen.
- ČSN ISO 1087-1 (01 0501) Terminologická práce – Slovník – Část 1: Teorie a aplikace.

- HODKOVÁ, K. (2020): Romanismy v Novém občanském zákoníku a jejich francouzské ekvivalenty. In: *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni/West Bohemian Review of Social Sciences & Humanities*, 12 (1): 61–82. [Cit. 2021-08-10.] Dostupné na internete: <<https://actaff.zcu.cz/archives/2020/vol-12-1/hodkova-romanismy.html>>
- L'HOMME, M.-C. (2020): *Lexical semantics for terminology*. Amsterdam: John Benjamins.
- LegTerm – Vícejazyčná databáze právních termínů pro překladatele. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. [Cit. 2021-08-10.] Dostupné na internete: <<https://legterm.cz/>>
- PEŠKOVÁ J. (2015): Problemas de la traducción de textos de contenido jurídico: búsqueda de los equivalentes más apropiados. In: *Revista Hikma*, vol. 14, Universidad de Córdoba, s. 127–140.
- PETRŮ, I. (2016): La traduction juridique : entre équivalence fonctionnelle et équivalence formelle. In: *Études romanes de Brno*, 37/2, s. 177–189.
- RADIMSKÝ J. (2004): Dans quelle mesure est-il possible de traduire un terme juridique? In: *Études romanes de Brno*, vol. 34, s. 37–44.
- RADIMSKÝ J. (2020): LegTerm – Vícejazyčná databáze právních termínů pro překladatele. Dokumentace pro uživatele. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. [Cit. 2021-08-10.] Dostupné na internete: <https://drive.google.com/file/d/1L0EuVRXLfGLe_qbXhTlcbSEI3laXzS1W/view>
- REAL ACADEMIA ESPAÑOLA: *Diccionario panhispánico del español jurídico* (DPEJ) [en línea]. [Cit. 2021-07-10.] Dostupné na internete: <<https://dpej.rae.es/>>
- TEMMERMAN, R. (2000): *Towards New Ways of Terminological Description: The sociocognitive approach*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- TOMÁŠEK, M. (2003): *Překlad v právní praxi*. 2. doplň. vyd. Praha: Linde.

Summary

Contrastive comparison of legal terminology based on the example of multilanguage database of legal terms LegTerm

The present study focuses on the topic of legal terminology from the perspective of translation of legal terms. It combines theoretical foundation of *state of the art* of terminology and original research and observations. Given the potential divergence of equivalence of legal concepts, the issue is not as trivial as it may seem at first sight. Primarily based on onomaziological approach the database LegTerm offers translations of legal terms in Czech, French (France), Spanish (Spain) and Italian language. The database is accessible online and is developed by a team of researchers at the Faculty of Arts of University of South Bohemia in České Budějovice, Czech Republic. The study presents some of the basic principles of the database and illustrates various translation problems that might be encountered during the process of translation of legal terms on the basis of the data in LegTerm. These difficulties include, among other things, partial equivalence of legal concepts or concepts unique to one of the concerned legal systems.

Tato studie vznikla s podporou Grantové agentury Jihočeské univerzity 126/2019/H – Využití počítačových nástrojů při analýze diskurzu.